

ZAPISANI W HISTORII ZELOWA

Opracowanie Domu Kultury w Zelowie

Adolf Przepiórkowski (1891-1957)

Adolf Przepiórkowski, urodził się w 21 czerwca 1891 roku w Zelowie.

Twórca Polskiej Organizacji Wojskowej w Zelowie, którą powołał do życia w maju 1916 roku. W 1917 roku powstał jeden pluton, w kolejnym roku drugi – łącznie pod jego rozkazami – Komendanta – służbę w paramilitarnej organizacji podjęło blisko czterdziestu mężczyzn.

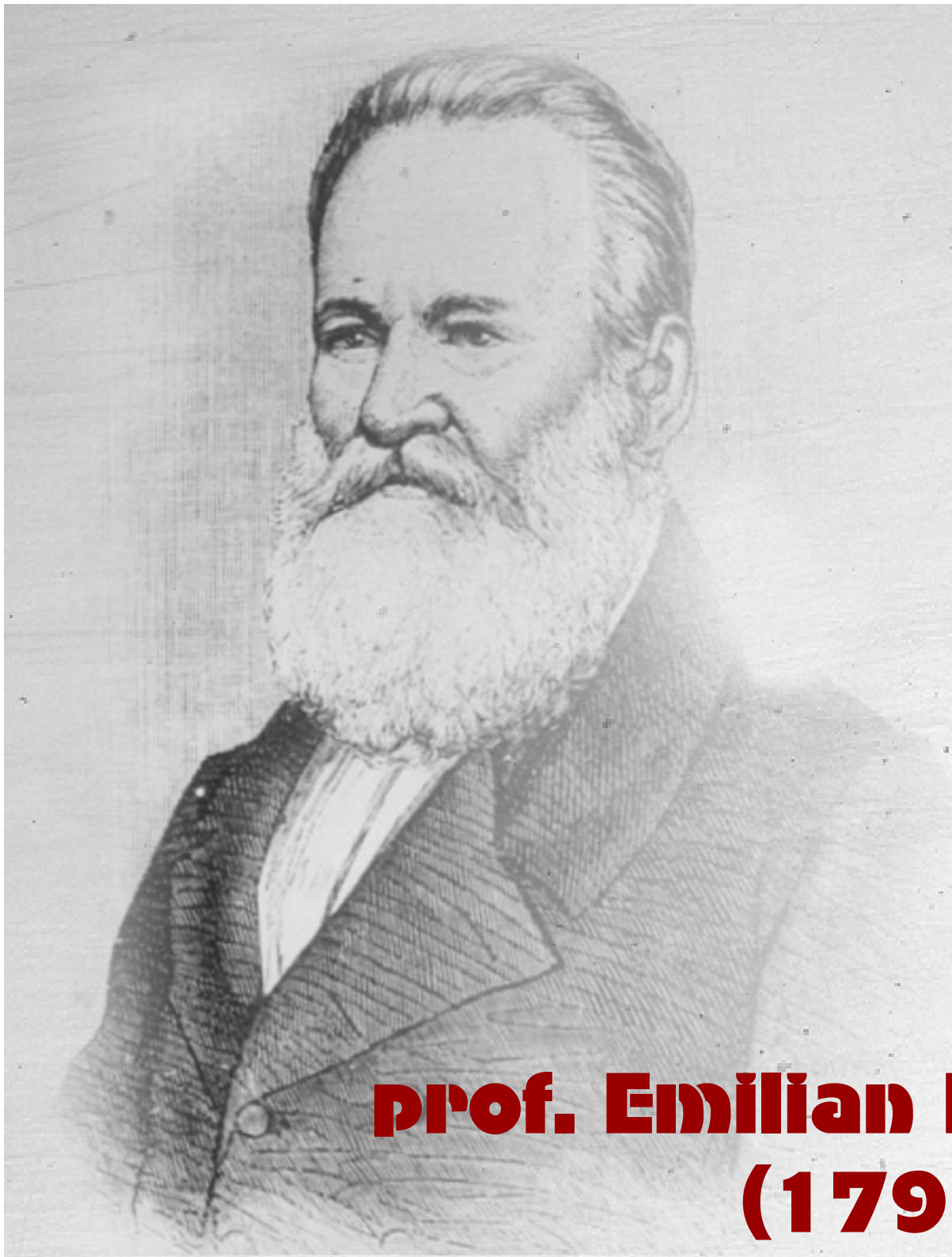
11 listopada 1918 roku z kilkudziesięcioma podwładnymi prowadzi atak na posterunki niemieckich żołnierzy. POW-iacy odbierają im karabiny, ładownice z amunicją, hełmy. Przejmują władzę wojskową nad obiektami administracyjnymi.

Razem z innymi oddziałami Obwodu Łaskiego tworzą kompanię łaską wcieloną następnie do 8. Kompanii II Batalionu 28. Pułku Piechoty Łódzkiej, z którą 19 stycznia 1919 roku wyjeżdżają na front wołyński. Zelowscy żołnierze wraz z awansowanym na sierżanta Adolfem Przepiórkowskim biorą udział w bitwach z Ukraińcami pod Powurskiem, Mylskiem, Perespą nad Stochodem.

Po wojnie polsko-bolszewickiej wraca do Zelowa i współtworzy Cech Rzeźników i Wędliniarzy – jedną z pierwszych organizacji integrujących przedsiębiorczych obywateli. Udziela się w Związku Rezerwistów Wojskowych. W 1931 roku powstaje Powiatowe Koło związku Peowiaków. Przepiórkowski reprezentuje ich podczas Pierwszego Ogólnopolskiego Zjazdu Peowiaków w Wilnie, w którym uczestniczy 1500 byłych członków POW i żołnierzy WP. Jest jednym z czterystu odznaczonych Krzyżem Polskiej Organizacji Wojskowej.

Za zasługi i wyróżniającą się działalność otrzymał: w 1921 roku Krzyż Walecznych – jako jedyny w powiecie za działalność w POW, Medal za Wojnę 1918-1921, w 1931 roku Medal Niepodległości, Brązowy Krzyż Zasługi, Odznakę Ministra Przemysłu i Handlu „Za pracę w rzemiośle”.

Zmarł w 1957 roku. Został pochowany na cmentarzu katolickim w Zelowie.

prof. Emilian Klemens Nowicki (1791-1876)

Emilian Klemens Nowicki, urodził się w 1781 roku – polski lekarz zwany „ojcem polskiej chirurgii”.

Studia ukończył w Wilnie i Warszawie, był uczniem René-Just Haüy. Od 1817 roku profesor okulistyki w Warszawie. W 1823 roku został dyrektorem tamtejszej kliniki chirurgicznej.

Pozostawił prace z zakresu chirurgii, chemii i botaniki. Ogłosił m.in.:

„Odejmuwanie członków” (1831),

„O złamaniu kości...” (1833).

Zmarł 5 marca 1876 roku w Przecznii. Został pochowany na cmentarzu ewangelicko-reformowanym w Żelowie.

Płyta nagrobna prof. Emiliana Klemensa Nowickiego
z żelowskiego cmentarza ewangelickiego

Jan Jelínek (1912-2009)

Jan Jelínek, urodził się 19 kwietnia 1912 roku w Zelowie – czeski ksiądz ewangelicki i żołnierz. Urodził się i wychowywał w społeczności czeskiej w Zelowie, syn Pavla Jelinka i Karoliny Jersákovéj, jako potomków „Braci Czeskich”.

W latach 1931-1935 studiował w Szkole Misyjnej w Ołomuńcu w Czechosłowacji i został ewangelickim pastorem. Później pracował jako dyrektor fabryki włókienniczej w Zelowie. W 1937 przyjął kaznodziejską funkcję w Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Kupiczowie na Wołyniu.

W czasie II wojny światowej pomagał Polakom uciekającym do Rumunii, udzielając im noclegu w budynku parafii. Z narażeniem życia regularnie przygotowywał i przewoził żywność dla Żydów do getta, ukrywał ich, a także pomagał w ucieczce. Wspierał Polaków prześladowanych przez radzieckie wojsko i banderowców. Według różnych źródeł pomógł i uratował życie od czterdziestu do dwustu ludziom.

Jan Jelínek w trakcie wojny ukończył szkołę oficerską i w momencie demobilizacji odchodził z wojska w stopniu podporucznika. Został odznaczony Czechosłowackim Walecznym Krzyżem, Medalem Zasługi Republiki Czeskiej II stopnia oraz Dukielskim Medalem Pamiątkowym.

W 1952 roku odmówił współpracy z Státni bezpečnost (aparatem bezpieczeństwa Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej), został aresztowany 10 stycznia 1958 roku na trzy miesiące, a 6 kwietnia 1958 roku skazany na dwa lata więzienia za działania wywrotowe. Karę odbył w obozie pracy w Rtyně v Podkrkonoší, gdzie pracował jako górnik.

Jan Jelínek spisał swoje wspomnienia w wydanej własnym nakładem książce pt. „Pouštěj chléb svůj po vodě”, co jest cytatem z księgi Kaznodziei Salomona: „Rozdawaj swój chleb w obfitości”.

Wołyńscy Czesi, a także czeskie i polskie media jeszcze za życia nazwały go mianem czeskiego Schindlera. Został odznaczony medalem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” – najwyższym izraelskim cywilnym odznaczeniem, przyznawanym nie-Żydom przez Instytut Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Jad Waszem w Jerozolimie.

Jan Jelínek zmarł 3 grudnia 2009 roku w Pradze.

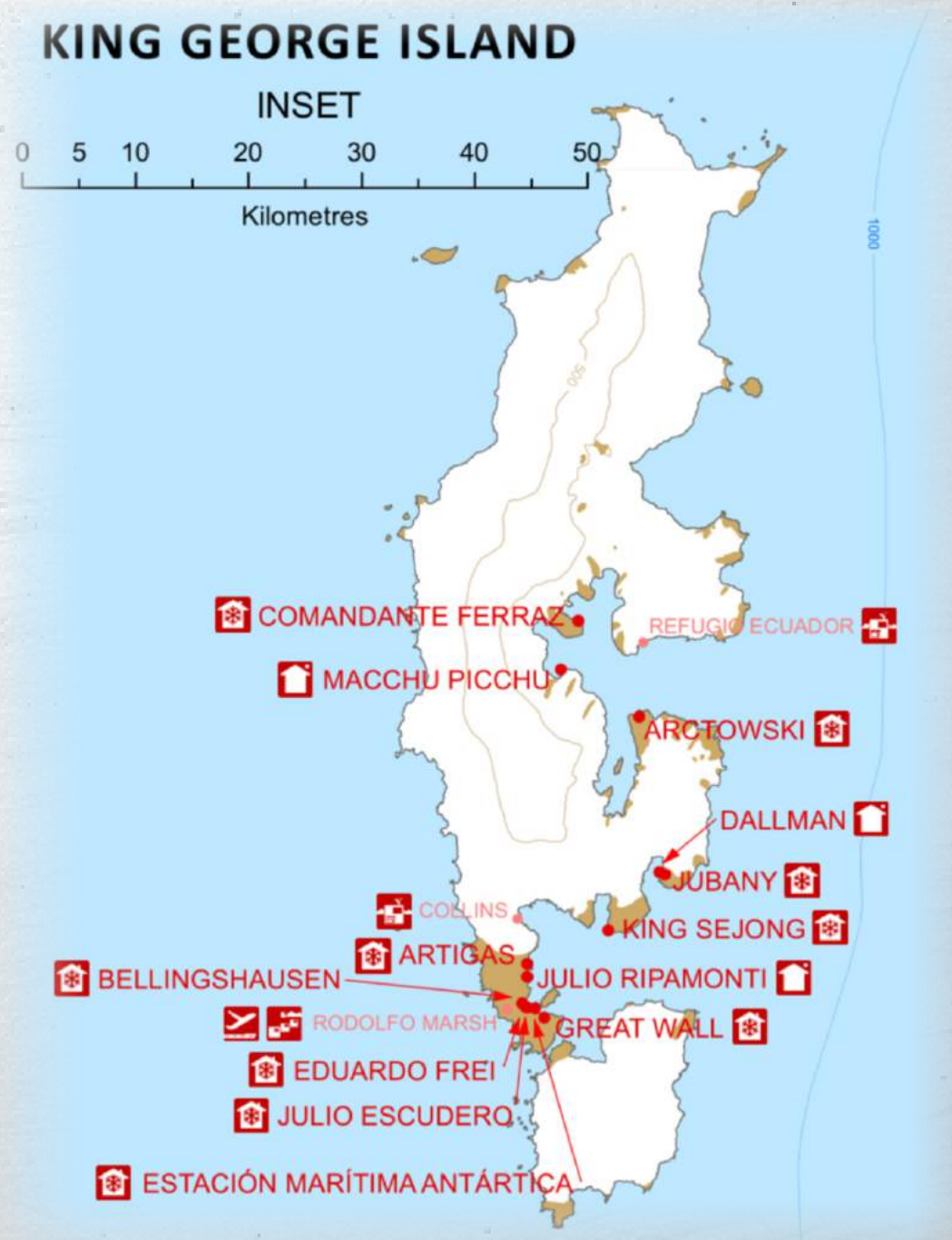
prof. Józef Jersak (1929-1991)

Prof. dr hab. Józef Jersak (1929-1991). Urodził się w Zelowie 20 października 1929 roku. Geograf, geolog, jeden z najlepszych polskich paleontologów. Pracownik naukowy Uniwersytetu Łódzkiego, a następnie Instytutu Ekologii Polskiej Akademii Nauk.

W 1976 roku wyjeżdża na ekspedycję naukową na Spistbergen w poszukiwaniu miejsca, gdzie można byłoby założyć stację arktyczną. Tam, na Wyspie Króla Jerzego zakłada Polską Stację Antarktyczną im. Henryka Arctowskiego.

Popowrocie do kraju Józef Jersak przeniósł się na Uniwersytet Śląski, gdzie był m.in. dyrektorem Instytutu Geografii. Mieszkał w Sosnowcu.

Zmarł 17 maja 1991 roku. Pochowany jest na cmentarzu ewangelickim w Zelowie.

Karl Dedecius (1921-2016)

Karl Dedecius, urodził się 20 maja 1921 roku w Łodzi. Jego rodzina trafiła do Zelowa i Pożdżenic ze Szwabii i Sudetów.

Niemiecki tłumacz i popularyzator literatury polskiej i rosyjskiej. Zajmował się także eseistyką i teorią przekładu, publikował w prasie oraz wykładał w szkołach wyższych.

W czasie II wojny światowej został wcielony do Wehrmachtu we Frankfurcie nad Odrą. Latem 1942 znajdował się na froncie wschodnim pod Stalingradem. W latach 1943-1949 przebywał w sowieckiej niewoli.

W 1952 wyemigrował do RFN. W 1959 roku ukazał się pierwszy tomik jego przekładów polskiej liryki „Lekcja ciszy”. Sensację obudziło jego tłumaczenie „Myśli nieuczesanych”, które sprzedano w nakładzie ponad 300 tys. egzemplarzy.

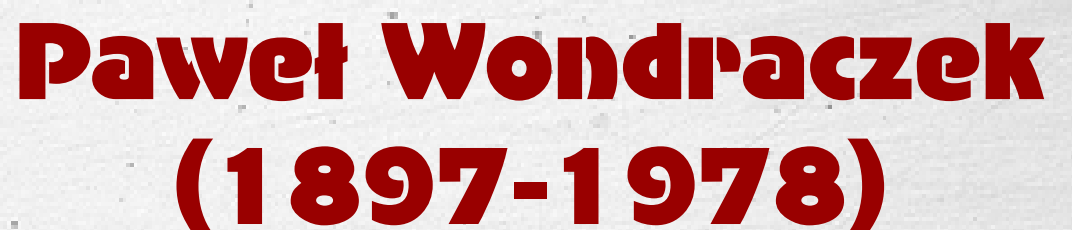
W 1980 został założycielem i pierwszym dyrektorem (do 1999) „Deutsches Polen-Institut” (Niemiecki Instytut Kultury Polskiej) w Darmstadt, który zajmuje się popularyzacją polskiej twórczości w Niemczech oraz kontaktami między oboma narodami. Wydał kilkadziesiąt antologii i tomów indywidualnych pisarzy. Jest edytorem 50-tomowej serii Polnische Bibliothek (Biblioteka Polska) obejmującej literaturę polską od średniowiecza po współczesność. Łącznie tłumaczył ponad 300. poetów i prozaików, w tym Mickiewicza, Miłosza, Szymborską, Różewicza, Leca, Herberta, Wojtyłę. Za dzieło życia uznawana jest 7-tomowa „Panorama der polnischen Literatur des 20. Jahrhunderts” („Panorama literatury polskiej XX wieku”).

Od 2003 roku polscy tłumacze literatury niemieckojęzycznej oraz niemieccy tłumacze literatury polskiej, nagradzani są nagrodą imienia Karla Dedeciusa.

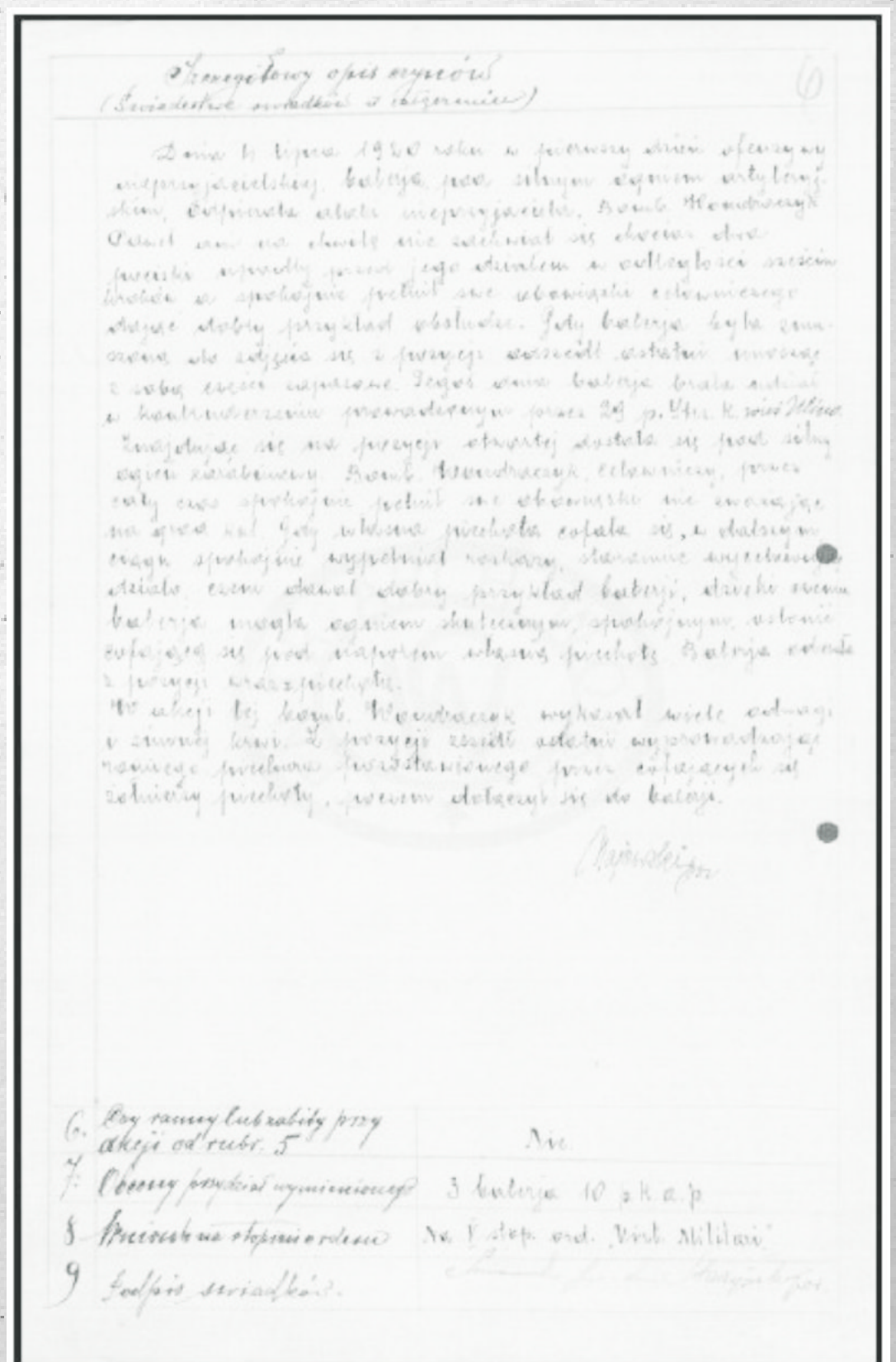
Wielokrotnie nagradzany i odznaczany, m.in.: Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Zasługi Republiki Federalnej Niemiec (1994), Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej (1995), Orderem Orła Białego (3 maja 2003), Niemiecką Nagrodą Narodową (2010).

Doktor *honoris causa* kilku uniwersytetów. Wielokrotnie odwiedzał Zelów.

Zmarł 26 lutego 2016 roku we Frankfurcie nad Menem.

Zmarł 19 lutego 1978 roku, w wieku 81 lat.

Paweł Hulka-Laskowski (1881-1946)

Paweł Hulka-Laskowski, polski pisarz i tłumacz, działacz i publicysta (społeczny, lecz przede wszystkim religijny), urodził się 25 czerwca 1881 roku w Żyrardowie, w rodzinie czeskich ewangelików, potomków „Braci Czeskich”, jako syn Józefa Hulki i Elżbiety z Howorków, pracowników fabryki włókienniczej, pochodzących z podzelowskich Pożdżenic.

Po ukończeniu studiów w Heidelbergu, od 1910 roku zamieszkał na stałe w Żyrardowie. Tutaj rozpoczął swoją bogatą działalność pisarską i społeczną. Prowadził wykłady i kursy dla robotników żyrardowskich, brał czynny udział w pracach Klubu Robotniczego i Stowarzyszenia *Samokształcenie*. Ten wybitny literat, publicysta i tłumacz przez większą część swojego życia związany był bezpośrednio z Żyrardowem. Do najważniejszych jego dzieł literackich należą: „Mój Żyrardów” i „Księżyc nad Cieszynem”.

Tłumaczenia Pawła Hulki-Laskowskiego to utwory pisarzy czeskich, francuskich, angielskich i rosyjskich. Tłumaczył na polski dzieła takich autorów jak: Karel Čapek, Božena Němcová, Jonathan Swift, James Fenimore Cooper, Dmitrij Mereżkowski, Ernst Kretschmer, Emil Ludwig, Roger Martin du Gard. Jednak najbardziej jest znany z przekładu „Przygód dobrego wojaka Szwejka” Jaroslava Haška.

W dwudziestoleciu międzywojennym pisał do wielu czasopism, współpracował wtedy zwłaszcza z „Wiadomościami Literackimi” i ewangelickim pismem „Jednota”.

Po wojnie przeniósł się na Śląsk Cieszyński. Umęczony wojną i postępującą chorobą trafił do szpitala krajowego w Cieszynie, gdzie 29 października 1946 roku zmarł na wylew krwi do mózgu. Grób pisarza znajduje się na cmentarzu ewangelickim w Cieszynie.

kpt. Wacław Giermer (1916-2005)

Kapitan Wacław Giermer urodził się 3 lutego 1916 roku. Wojenna epopeja Wacława Giermera była podobna do wielu takich historii żołnierzy-tułaczy. Wyróżnia ją przedwojenny epizod, który sprawił, że Wacław Giermer trafił do elitarnego dywizjonu.

Urodził się we wsi Weronika pod Zelowem, ale ojciec sprzedał majątek i przeprowadził się do Łodzi. Tutaj skończył trzyletnią szkołę handlową. Od początku jednak fascynowali go chodzący po ulicach Łodzi chłopcy w beretach z szachownicą, członkowie Przysposobienia Wojskowego Lotniczego. Giermer przeszedł ostrą selekcję i dostał powołanie na Lublinek, gdzie odbywały się zajęcia PWL.

W 1935 roku Wacław Giermer wstąpił na ochotnika do wojska. Wojenna opowieść toczy się przez kampanię wrześniową, walki we Francji, wreszcie walki powietrzne w Dywizjonie 303. Do Polski już nie wrócił, kiedy dowiedział się, jak PRL potraktowała lotników z Zachodu. Po 1989 roku wielokrotnie bywał w kraju.

W latach 1934-1939 służy jako pilot w Siłach Powietrznych w Polsce. W 1936 roku zostaje pilotem myśliwca. Bierze udział w akcjach, kiedy radzieckie samoloty rozpoznawcze naruszają przestrzeń powietrzną Polski w 1938 roku. Wybuch wojny zastał go w Dęblinie, gdzie pracował jako instruktor latania. 1 września 1939 roku w czasie bombardowania lotniska w Dęblinie dokonał pierwszego ataku na niemiecki He 111 nad Dęblinem. Po klęsce armii polskiej we wrześniu 1939 roku próbuje samolotem przedostać się do Rumunii, ale w wyniku awarii maszyny dalszą drogę pokonuje ciężarówką, a samą granicę przekracza już na piechotę. W Rumunii spotyka się z byłymi towarzyszami polskich eskadr i wspólnie, na pokładzie greckiego statku „Patrius”, przez Malte, dostają się do Francji (Lyon).

W latach 1939-1940 służy jako pilot myśliwca we francuskich siłach powietrznych. W maju 1940 roku bierze udział w walkach powietrznych w obronie fabryki samolotów w Bourges. W samotnym ataku zestrzeliwuje niemiecki bombowiec.

W lipcu 1940 roku ucieka – poprzez Algierię – do Wielkiej Brytanii. Trafia do Szkocji i zostaje pilotem na samolotach Hurricane, a następnie Spitfire. Trafia do dywizjonu 303 RAF w Northolt.

Bierze udział w Bitwie o Anglię. Odniósł kilka zwycięstw w operacjach normandzkich i walkach o Londyn. 15 maja 1941 roku podczas operacji Mosquito (rabarbar) sierżant Wacław Giermer i porucznik Jerzy Jankiewicz wspólnie zestrzelili samolot Ju 52, pilotowany przez generała Urlicha Grauerta. Cała załoga samolotu zginęła.

Ranny w następnych walkach trafia do szpitala w Margate i przebywa tam w okresie od lipca do listopada 1941 roku.

W sierpniu 1942 roku bierze udział w operacjach i działaniach wojennych w Dieppe. Następnie zostaje oddelegowany do szkolenia instruktorskiego w RAF – Montrose.

Po zakończeniu wojny zostaje w Anglii i pracuje jako instruktor.

Został odznaczony m.in.: Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych, brytyjskim

Waldemar Krygier (1928-2006)

Waldemar Krygier, urodził się 16 listopada 1928 roku w Łodzi. Artysta malarz, grafik, scenograf i reżyser teatralny. Studia z zakresu scenografii odbył w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych pod kierunkiem profesora Andrzeja Stopki. Był uczniem Karola Frycza.

Założyciel Eksperymentalnego Teatru Scenografii (Kraków 1955), a w roku następnym – Teatru 38. Dyrektor, reżyser i scenograf wszystkich spektakli tego Teatru. W roku 1960 odchodzi z Teatru 38 i osiada w Opolu, gdzie stał się inspiratorem wielu artystycznych propozycji Jerzego Grotowskiego w Teatrze 13 Rzędów. Po rozstaniu z Grotowskim podejmuje w Krakowie współpracę z Krzysztofem Jasińskim, organizując Studencki Teatr Polityczny. Współpracuje także z wrocławskim Teatrem Współczesnym i Teatrem Dramatycznym w Olsztynie.

W 1971 roku objął kierownictwo artystyczne Teatru Ludowego w Nowej Hucie. Realizuje tam wiele inscenizacji, m.in. sztuki Jerzego Szaniawskiego, Tadeusza Konwickiego, Fiodora Dostojewskiego, Aleksieja Tołstoja i innych.

Znaczące miejsce w dorobku artystycznym Krygiera zajmuje malarstwo. Wystawiał swoje prace w krakowskim Towarzystwie Sztuk Pięknych (1973), Galerii „Kordegarda” w Warszawie (1986), Teatrze Polskim w Warszawie (1986), BWA w Krakowie (1987), Teatrze im. J. Osterwy w Lublinie (1992), Filharmonii Narodowej w Warszawie (1993).

Ostatnie lata życia spędził w Zelowie, gdzie w Liceum Ogólnokształcącym prowadził zajęcia plastyki. W Zelowie, w Parafii Ewangelicko-Reformowanej pozostawił po sobie cykl 40. obrazów „Kompozytorzy polscy”.

Zmarł 18 stycznia 2006 roku w Bełchatowie. Pochowany jest na zelowskim cmentarzu ewangelickim.

Włodzimierz Łuczyński (1895-1965)

Włodzimierz Łuczyński, urodził się 5 listopada 1895 roku w Kijowie. Lekarz, społecznik. Do pierwszej wojny światowej uczy prywatnie języka francuskiego, zarabia w kinie grą na pianinie do niemych filmów. Te umiejętności przydały się po latach w Qui Pro Quo – w słynnym warszawskim kabarecie zatrudnia go Kazimierz Lopek Krukowski.

Po ukończeniu Uniwersytetu Medycznego obejmuje w Łowiczu posadę lekarza kolei warszawsko-wiedeńskiej, a następnie trafia do Zelowa, gdzie zostaje lekarzem „od wszystkiego”. Z miasteczkiem wiąże się na zawsze.

Wyznawał zasadę, że „pacjent jest najważniejszy”. To spowodowało, że stał się lekarzem znanym i lubianym nie tylko w Zelowie, ale także okolicznych miastach.

Jego syn Włodzimierz (junior) i też lekarz wspomina: *Do drugiej w nocy się nie rozbierał, i dopiero wtedy kładł się do łóżka, a już o czwartej przyjeżdżali pierwsi chorzy (...), gorączkujący od tygodnia, ale też z ranami od kosy czy piły...* [Sławoj Kopka, *Wizytownik zelowski*, Zelów 2014, s. 69.]

W czasie II wojny światowej pomagał zelowskim Żydom, m.in. żydowskiemu lekarzowi Rotenstrauchowi.

Po zakończeniu wojny współorganizował zelowski ośrodek zdrowia, organizował imprezy na cele dobroczynne, krzewił wiedzę „o higienie”, prezesował przez lata kołu PCK w Zelowie, pasjonowała go motoryzacja.

W sierpniu 1948 roku został porwany dla okupu. Po kilku dniach udało mu się jednak wrócić. Ostatnich pacjentów przyjmował jeszcze w dzień przed śmiercią.

Zmarł nagle 15 kwietnia 1965 roku. Jest pochowany w Łodzi.

Zygmunt Wysocki (1897-1949)

Zygmunt Wysocki, urodził się w grudniu 1897 roku w Zelowie.

W 1916 roku wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. Pod koniec września 1918 roku podjął decyzję o wstąpieniu do tworzącego się wojska. Trafia do Ostrowa-Komorowie koło Mińska Mazowieckiego. Swój „chrzest” bojowy przechodzi w ramach 9. kompanii 2. pułku piechoty Legionów. W połowie grudnia 1918 roku trafia pod Lwów. Tam, podczas bitwy o miasto, podczas najkrwawszych starć, 5 stycznia Zygmunt Wysocki zostaje ranny. Po rekonwalescencji w sierpniu 1919 roku Zygmunt Wysocki uczestniczy w krwawej bitwie z bolszewikami pod Równem. Jego szlak bojowy prowadzi dalej przez Dubno, Szepetówkę, Zviahel.

1 sierpnia 1920 roku Zygmunt Wysocki dokonuje czynu, który wpisuje go do kroniki najznakomitszych żołnierzy – daje mu bez wątpienia miejsce w panteonie bohaterów. We wniosku do nadania Krzyża Walecznych czytamy: *Dnia 1.VIII.20 roku w kontrataku bolszewickim na pozycje III/1 p.p. Leg: Perekale – Kniahinin kawaleria nieprzyjacielska z lewej flanki przypuściła szarżę z powodu, iż 5/8 p.p. Leg. opuściła bez walki swe stanowiska. Wskutek lewe skrzydło nasze zaczęło się cofać ku wąskiej grobli, jako jedynemu przejściu przez głębokie bagna. Sierż. Wysocki, oceniając, że zajęcie grobli poprzez nieprzyjaciela grozi wzięciem do niewoli połowy baonu, z plutonem swym w liczbie 18 ludzi tak długo broni się przed sotniami kozaków, aż oddziały moje przeprawiły się poprzez groblę. Dopiero wtedy daje rozkaz swemu plutonowi do odwrotu, w którym dopadnięty przez kawalerię, dostaje się do niewoli. Z niej powraca po 4 miesiącach – pieczęć Dowództwo 12 Kom., podpis mało czytelny.* [Sławoj Kopka, Wizytownik zelowski, Zelów 2014, s. 39-40].

Po zakończeniu I wojny światowej wraca do Zelowa, gdzie wstępuje do Ochotniczej Straży Pożarnej, a w 1932 roku zostaje jej naczelnikiem.

W czasie II wojny światowej, za swoją przedwojenną działalność, wiosną 1940 roku zostaje aresztowany i poprzez Pabianice i Radogoszcz, trafia do pociągu śmierci do Auschwitz, jednak pod Częstochową ucieka z transportu. Przez okres okupacji ukrywa się.

Po II wojnie światowej otworzył sklep „z tytoniem” przy Rynku w Zelowie. W lutym 1945 roku ponownie został naczelnikiem Ochotniczej Straży Pożarnej.

Należał do Stronnictwa Demokratycznego, partii kupców i rzemieślników, ale przede wszystkim byłych strzelców, legionistów i peowiaków. Wchodzi w skład pierwszego tymczasowego Zarządu Gminy, a następnie zostaje zastępcą wójta Zelowa, a w końcu wójtem. Urząd pełni do 13 czerwca 1947 roku.

Ginie tragicznie 5 grudnia 1949 roku podczas pożaru drewnianego pałacyku tuż obok fabryki przy ulicy Żeromskiego. Pochowany jest na zelowskim cmentarzu katolickim.

Waldemar Kedaj (1943-2011)

Waldemar Kedaj, urodził się w 1943 w Zelowie. Polski dziennikarz i dyplomata. Studiował dziennikarstwo i germanistykę. W okresie PRL był wieloletnim korespondentem we Włoszech, Wietnamie i Szwecji. W 1997 roku został wiceambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Tokio. Mąż dziennikarki Aleksandry Kedaj, ojciec Hanny Lis.

Waldemar Kedaj był poliglotą-fenomenem. Znał 24 języki obce, z czego 18 biegle. Wyruszył w świat z małego Zelowa pod Łodzią wyposażony w znajomość kilku języków obcych, których nauczył się, zanim skończył studia. Kilku na początku, bo potem dokładał następne. W Japonii mówił po japońsku, w Chinach po chińsku, w Czechach po czesku. Gdy został korespondentem wojennym w Wietnamie, oczywiście mówił po wietnamsku. Potem był jeszcze korespondentem w Rzymie i Sztokholmie.

Najważniejszym z miejsc, do których wyjeżdżał, były dla niego ukochane Włochy. Tam zawodowo rozkwitł. Przeprowadził, głównie dla „Polityki”, wywiady m.in.: z Orianą Fallaci, Federikiem Fellinim, Michelangelo Antonionim, Albertem Moravią, Giulianem Andreottim i Leonardem Sciascią. Z niektórymi z nich się zaprzyjaźnił. Z premierem Andreottim prywatnie spotykał się wiele razy, Moravia był częstym gościem w jego domu, sam Kedaj z rodziną wielokrotnie gościł w domu Oriany Fallaci w Toskanii.

Ostatnie lata swojego życia związany był z tygodnikiem „Wprost”, gdzie do śmierci był szefem działu zagranicznego.

Zmarł 3 września 2011 roku.